

ПРЕГЛЕДНИ ЧЛАНЦИ

Рад је примљен 09.05.2013.

Рад је одобрен 02.09.2013.

Др Наташа Кљајић¹

Биљана Грујић

Светлана Рољевић

Институт за економику пољопривреде, Београд

**ВОЊАРСКА ПРОИЗВОДЊА ГОРЊЕГ ПОДУНАВЉА
ПРЕМА ОБЛИКУ СВОЈИНЕ²****Апстракт**

Основни циљ истраживања у овом раду је дефинисати својинску структуру над воћарским површинама на територији Горњег Подунавља, уз истовремено сагледавање различитости општина према претходно поменутиим карактеристикама. Сходно томе, на основу просечних вредности, анализирано је стање воћарске производње према облику својине над воћним плантажама (привредна друштва – ПД, задруге – З и породична газдинства – ПГ) у општинама Горњег Подунавља Републике Србије (Апатин, Сомбор, Бач и Бачка Паланка) од 2007. до 2011. год.

Истакнуто је се да је учешће површине под воћњацима у коришћеној пољопривредној површини око 4,7%. Највеће учешће просечне површине воћњака (просечне вредности за период 2007-2011. год.) ПД, З и ПГ у просечној пољопривредној површини остварује Бачка Паланка (1,3%), при чему су просечне површине под воћњацима највећим делом у власништву ПГ (у Апатину 100%). Бач остварује највећи просечан принос по стаблу јабуке (40,1 kg) и шљиве (27,9 kg).

Кључне речи: коришћене пољопривредне површине, површине под воћњацима, принос воћа, Горње Подунавље, облик својине.

JEL Класификација: Q10.**FRUIT PRODUCTION OF UPPER DANUBE BY TYPE
OF OWNERSHIP³****Abstract**

The main objective of the research in this paper is defined ownership structure of fruit production in the territory of the Upper Danube, while understanding the diversity of municipalities previously mentioned characteristics. Accordingly,

¹ natasa_k@iep.bg.ac.rs

² Рад је део истраживања на пројекту број 46006: „Одржива пољопривреда и рурални развој у функцији остваривања стратешких циљева Републике Србије у оквиру дунавског региона“ и пројекта број 179028: „Рурално тржиште рада и рурална економија Србије – диверзификација дохотка и смањење руралног сиромаштва“ које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

³ Paper work is part of the project research 46006: “Sustainable agriculture and rural development in function of Republic of Serbia strategic goals achievement within the Danube region” and project research 179028: “Rural work market and rural economics of Serbia – diversification of income and decrease of rural poverty” financed by the Ministry of Education, Science and Technological development of Republic of Serbia.

based on the average values, the survey of fruit production by type of ownership over the fruit plantations (companies, cooperatives and family farms) in the Upper Danube municipalities of Serbia (Apatin, Sombor, Bač and Bačka Palanka) since 2007 to 2011.

It was pointed out that the share of land under orchards in the usable agricultural area of about 4.7%. The largest share of the average area of orchards (average values for the period 2007-2011) companies, cooperatives and family farms in the average agricultural area achieves Bačka Palanka (1.3%), while the average area under orchards mostly owned by family farms (in Apatin 100%). Bač resulted the highest average yield per tree for apples (40.1 kg/tree) and plums (27.9 kg/tree).

Key words: *used agricultural areas, areas under orchards, fruit yield, Upper Danube, type of ownership.*

Увод

Воћарство, које представља веома значајну област биљне производње, карактерише низ компаративних предности у односу на остале гране пољопривреде и доприноси значајнијој интензификацији пољопривредне производње у целини. Може се рећи да воћарство припада најпродуктивнијим пољопривредним гранама. То из разлога што се значајан број воћних врста може гајити и на слабијим земљиштима у погледу физичких, хемијских и других особина, као и на земљиштима са већим нагибом. За воћарску производњу могу се користити бројне локације и подручја са веома различитим земљишним и климатским условима, а производњом воћа остварује се у просеку 10-20 пута већа вредност производње по хектару него при производњи пшенице и кукуруза.

Према подацима Привредне коморе Републике Србије за 2012. годину, површине под воћњацима обухватају око 240.285 ха, што чини 4,71% укупних пољопривредних површина, односно 5,69% од обрадивих површина у Републици Србији. Највећи проценат ових површине под којом се налазе воћни засади, традиционално је под шљивом (50%), затим јабуком (18%) и вишњом (7%) од укупног броја стабала свих воћних врста у Републици Србији. Учешће просечне површине воћњака (просечне вредности за период 2007-2011. год.) према облику својине (ПД, З и ПГ) у просечној пољопривредној површини општине је за: Апатин 0,5%, Сомбор 0,7%, Бач 0,3% и Бачка Паланка 1,3%. Анализа просечне површине под воћњацима истиче да се највећим делом налази у власништву ПГ. У Апатину тај проценат износи 100%. Анализом просечног приноса јабуке и шљиве у општинама Горњег Подунавља бележи се да Бачка Паланка има највећи просечан број родних стабала јабуке (599.942) и просечан принос (6.803,6 t), али и најмањи просечни принос по једном стаблу (12,0 kg). Највећи просечан број родних стабала шљиве има Сомбор (121.570) и просечан принос од 2.071,8 t, док је просечан принос по једном стаблу 17,0 kg. С обзиром да анализирани општине припадају равничарском подручју РС (АП Војводина) разумљиво је да је заступљеност житница надвладала заступљеност воћних плантажа.

Материјал и метод рада

Подаци су прикупљени деск методом истраживања на основу којих су аутори дали сопствено виђење потенцијала воћарске производње и будућих праваца раз-

воја. Коришћена је домаћа литература и званичне статистичке публикације Републичког завода за статистику Србије.

Расположиви подаци приказани су табеларно и графички, обрађени математичко - статистичким методама (просечна вредност, релативна структура), уз тумачење добијених показатеља за анализирани период од 2007. до 2011. год.

Гајење јабуке и шљиве у србији

Производња воћа у нашој земљи је значајна јер постоје изванредне могућности за успевање готово свих воћних врста. То је условљено повољним климатским и земљишним условима. Међутим, повољни услови нису у складу са нивоом производње воћа, поготово неких воћних врста, где су могућности знатно веће.

Према Мишићу (2004.) јабука се као део живе природе непрекидно мења и прилагођава условима средине. О њеној огромној генетичкој варијабилности најбоље говори податак да је у свету одабрано или створено више од 10.000 сорти. То је јабуци омогућило да она производњом од 52.957.000 t (просек 1991/2001.) суверено заузима прво место међу листопадним воћем, а треће место међу воћем у свету. Нажалост, наша земља са просечном годишњом производњом од 198.600 t (просек 1991/2001.) учествује са свега 0,37% у производњи јабуке у свету.

Према прорачуну аутора, а на бази података РЗС-а, у периоду 2007-2011. на подручју Горњег Подунавља највећи просечан број родних стабала јабуке (599.942) и просечан принос (6.803,6 t) остварен је у Бачкој Паланци, док је највећи просечан принос по стаблу забележен у Бачу (40,1 kg/стаблу).

Према Мишићу (2006.) шљива је била и остала наше национално воће. Око 98% примарне производње шљиве остварује се на имањима земљорадника који живе на брдско-планинском подручју. Основни проблеми нашег шљиварства су: запушеност многих шљивика, ниски приноси и неповољан начин искоришћавања плодова шљива. Треба максимално искористити наше повољне природне услове за производњу биолошки вредније хране, а посебно свеже, квалитетне стоне шљиве. Продужење сезоне дозревања, употребе и извоза стоне шљиве путем освежења сортимента, избора одговарајућих положаја за подизање засада и побољшања технологије гајења може произвођачима да обезбеди већу добит, а потрошачима да стави на располагање добро стоно воће. Од плодова шљива праве се многи производи: сува шљива, ракија шљивовица, пекмез, џем, мармелада, компот, слатко, сок, концентрат, пастеризоване полутке, суве полутке шљиве са орасима, кандирана свежа шљива, воћна салата и кнедле од шљива. Плодови шљиве се замрзавају цели или у виду полутки. И коштице шљива се користе. Другим речима, читав плод шљиве се употребљава било у свежем стању или у облику различитих прерађевина. Свежа и сува шљива и ракија шљивовица су најпознатији производи.

Према прорачуну аутора, а на бази података РЗС-а, у периоду 2007-2011. на подручју Горњег Подунавља највећи просечан број родних стабала шљиве (121.570) и просечан принос (2.071,8 t) остварен је у Сомбору, док је највећи просечан принос по стаблу забележен у Бачу (27,9 kg/стаблу).

Ипак постигнути ниво развоја воћарства показује да будући развој треба усмерити на још интензивнију производњу, коју карактеришу високи приноси квалитетних плодова.

Тенденције воћарске производње на подручју општина горњег подунавља

У петогодишњем интервалу (2007 – 2011.) анализирани су површине у Србији које су под воћним садницама, просечне површине према облику својине на подручју општина Горњег Подунавља, уз осврт на просечан број родних стабала јабуке и шљиве као најзаступљеније воћне врсте у Србији. Такође, приказан је и просечан принос јабуке и шљиве укупно и по стаблу.

Наредна табела даје приказ структуре површина које се налазе под воћњацима у Републици Србији за анализирани петогодишњи период од 2007. до 2011. године.

Табела 1. Структура површина под воћним плантажама у Србији за период 2007-2011. год. (ПД, З и ПГ)

Година	Коришћена пољопривредна површина (ha)	Површина под воћњацима (ha)	Учешће површине под воћњацима у коришћеној пољопривредној површини (%)*
2007.	5.052.957	239.599	4,74
2008.	5.093.192	241.599	4,74
2009.	5.096.646	240.285	4,71
2010.	5.091.507	239.846	4,71
2011.	5.096.267	239.948	4,71

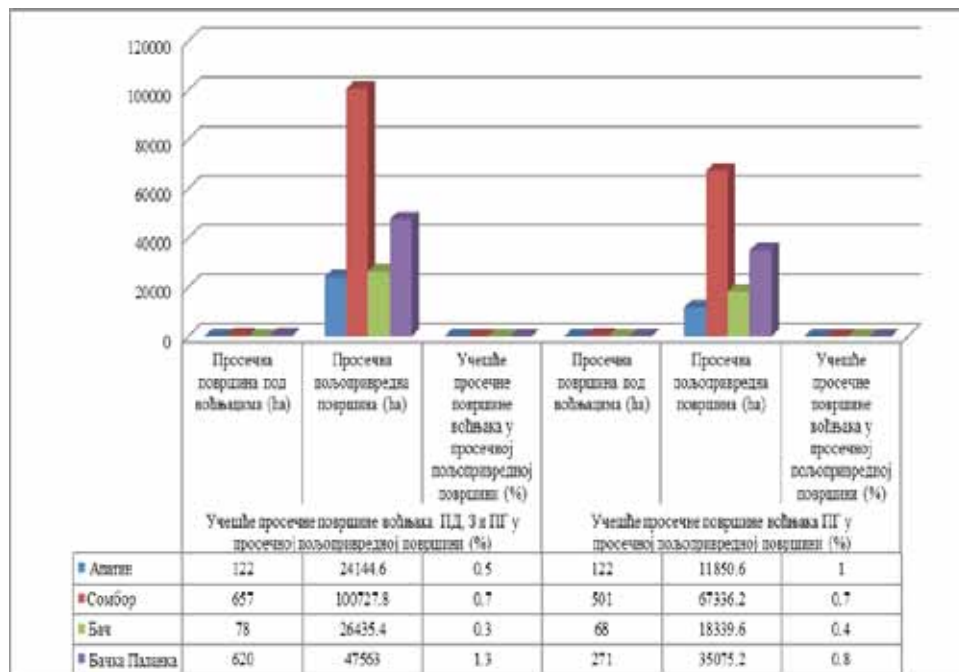
Извор: Републички завод за статистику (2008 - 2012): „Општине у Србији“, Београд, Србија; *Прорачун аутора.

Табеларни преглед указује да просечна коришћена пољопривредна површина износи 5.086.113,8 ha, а просечна површина под воћњацима 240.255,4 ha. Учешће површине под воћњацима у коришћеној пољопривредној површини је око 4,7%. Међутим, највеће површине под воћњацима биле су 2008. године (241.599 ha), али не и коришћене пољопривредне површине (5.093.192 ha). Највеће коришћене пољопривредне површине биле су 2011. године (5.096.267 ha), које су у односу на 2010. годину увећане за 0,1% или 4.760 ha. Међутим, у истом периоду површине под воћњацима увећане су за 102 ha, што значи да увећање пољопривредне површине не обухвата површине под воћњацима. Један од фактора смањења/повећања површине под вишегодишњим засадима је и промена намене земљишта.

У Србији је воћарска производња углавном организована на породичним газдинствима. Међутим, газдинства производе воће само ради задовољења сопствених потреба, док је за повећани обим производње потребно увести нову технологију. Препрека интензивирању воћарске производње на газдинствима огледа се у уситњености поседа и недовољној мотивисаности за увођењем нове технологије.

На наредним приказима коришћене су просечне површине под воћњацима на бази петогодишњег периода (2007–2011.) које су у власништву ПД, З и ПГ. Сходно томе, утврђено је и учешће просечних површина под воћњацима у власништву ПГ у просечним површинама које су у власништву ПД, З и ПГ.

Графикон 1. Учешће просечне површине воћњака (просечне вредности за период 2007-2011. год.) ПД, З и ПГ у просечној пољопривредној површини (%)*

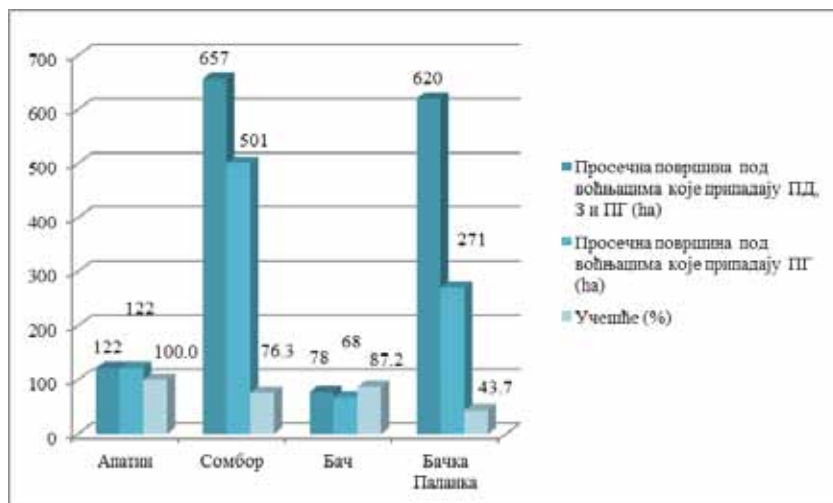

Извор: Републички завод за статистику (2008 - 2012): „Општине у Србији“, Београд, Србија; *Просечне вредности израчунате су на основу података РЗС-а и представљају прорачун аутора.

Анализа просечних површина под воћњацима у општинама Горњег Подунавља (Апатин, Сомбор, Бач и Бачка Паланка) указује на њихово ниско учешће у просечним пољопривредним површинама (Графикон 1). Поменуто учешће разматрано је са аспекта власништва, тј. облика својине над површинама: привредна друштва, задруге и породична газдинства. Учешће просечне површине воћњака (просечне вредности за период 2007-2011. год.) ПД, З и ПГ у просечној пољопривредној површини је: Апатин 0,5%, Сомбор 0,7%, Бач 0,3% и Бачка Паланка 1,3%. Дакле, највеће учешће остварује Бачка Паланка, иако су просечне површине под воћњацима за 37 ха мање и просечна пољопривредна површина 2 пута мања него на подручју Сомбора. Учешће просечне површине воћњака ПГ у просечној пољопривредној површини је: Апатин 1,0%, Сомбор 0,7%, Бач 0,4% и Бачка Паланка 0,8%. Генерално, Бачка Паланка остварује највеће учешће просечне површине под воћњацима у просечној пољопривредној површини анализирајући сва три вида својине (1,3%) и само ПГ (0,8%).

На основу претходног графичког приказа израчунато је учешће просечне површине воћњака у власништву ПГ у просечној површини воћњака у власништву ПД, З и ПГ.

Графикон 2. Учешће (%) просечне површине воћњака (просечне вредности за период 2007-2011. год.) ПГ у просечној површини воћњака ПД, З и ПГ*

Извор: Републички завод за статистику (2008 - 2012): „Општине у Србији“, Београд, Србија; *Просечне вредности израчунате су на основу података РЗС-а и представљају прорачун аутора.

Графички приказ указује да су просечне површине под воћњацима највећим делом у власништву ПГ. У Апатину тај проценат износи 100%, односно све површине припадају ПГ. У Сомбору учешће је 76,3%, Бачу 87,2% и Бачкој Паланци 43,7%.

Након приказаних тенденција кретања пољопривредних и воћарских површина, учињен је посебан осврт на вишегодишње засаде чија је заступљеност гајења највећа у Србији (јабукe у шљиве).

У наредној табели је дат приказ података за производњу јабукe и шљиве на подручју општина које припадају Горњем Подунављу.

Табела 2. Просечни приноси јабукe и шљиве у општинама Горњег Подунавља (просечне вредности за период 2007-2011. год.)*

Општина	Јабукe			Шљиве		
	Просечан број родних стабала	Принос		Просечан број родних стабала	Принос	
		Просечан (t)	Просечан по једном стаблу (kg)		Просечан (t)	Просечан по једном стаблу (kg)
Апатин	34.940	1.152,0	29,4	60.910	1.533,6	25,2
Сомбор	118.638	2.238,0	19,0	121.570	2.071,8	17,0
Бач	22.195	887,4	40,1	16.545	467,0	27,9
Бачка Паланка	599.942	6.803,6	12,0	60.171	880,6	14,6

Извор: Републички завод за статистику (2008 - 2012): „Општине у Србији“, Београд, Србија; *Просечне вредности израчунате су на основу података РЗС-а и представљају прорачун аутора.

Из Табеле 2 види се да Бачка Паланка има највећи просечан број родних стабала јабуке (599.942) и просечан принос (6.803,6 t), али и најмањи просечни принос по једном стаблу (12,0 kg). Ова чињеница може се објаснити негативним утицајем природних услова на производњу и заштиту јабуке, као и евентуалну незаинтересованост произвођача на стварању повољнијих услова гајења. Насупрот овоме, пример је Општина Бач која има 27 пута мањи просечан број родних стабала јабуке од Бачке Паланке (22.195) и 7,7 пута мањи просечан принос (887,4 t), али 3,3 пута већи просечан принос по једном стаблу (40,1 kg). Дакле, Општина Бач ствара услове за повећање приноса (укупно и по стаблу), чему доприноси заинтересованост локалног становништва на побољшању постојећих природних услова за гајење јабуке и што је у складу са њиховим преференцијама у виду потрошње. Парадокс поменутог излагања јесте да Бач и Бачка Паланка припадају истом Управном округу (Јужнобачком округу), а у погледу просечног приноса по једном стаблу испољавају евидентне разлике.

Највећи просечан број родних стабала шљиве има Сомбор (121.570) и просечан принос од 2.071,8 t, док је просечан принос по једном стаблу 17,0 kg. Насупрот овоме, пример је Општина Бач која има 7,3 пута мањи просечан број родних стабала шљиве од Сомбора (16.545) и 4,4 пута мањи просечан принос (467,0 t), али 1,6 пута већи просечан принос по једном стаблу (27,9 kg). Објашњење за овакве разлике може бити исто као и у случају производње јабуке, уз уважавање захтева произвођача, прерађивача и потрошача за потребама гајења шљиве.

Варирање поменутих просечних приноса на територији општина Горњег Подунавља зависиће и од степена развијености општина, што је узрочно - последично повезано са висином дохотка које остварује локално становништво. тј. доходак је резултат бављења искључиво пољопривредном производњом (основни извор). У општинама где је пољопривреда споредни извор дохотка заступљена је већа незаинтересованост становништва за спровођење мера ради повећања просечног приноса по стаблу (пример Бачке Паланке), а у односу на општину Бач.

С обзиром да анализирани општине припадају равничарском подручју РС (АП Војводина) разумљиво је да је заступљеност житница надвладала заступљеност воћних плантажа.

Закључак

Разноликост природних карактеристика Србије омогућава успешно подизање различитих воћних засада у зависности од климатских, земљишних и орографских карактеристика поднебља тако да са повећањем процента пољопривредних површина под засадима воћа пропорционално ће се повећати и производња, чиме би наша земља постала озбиљнији конкурент на европском тржишту.

У наредном периоду неопходно је мењати сортимент јабуке у корист летњих сората, које раније сазревају и на тај начин остварити већи профит на тржишту. С обзиром да се ради о воћној врсти која има дугу сезону потрошње, може се добро чувати, има релативно приступачну цену, постоје навике у потрошњи и очекује се да ће се производња у наредном периоду повећати. Насупрот јабуци, производњу шљиве треба усмерити у циљу даље прераде. С једне стране зато што садржи доста воћног сока и подложнија је калирању и пропадању па су услови складиштења компликованији, а с друге стране, производи са вишим степеном прераде остварују вишу тржишну вредност.

Газдинства која се баве воћарством у Србији имају дугогодишњу традицију у производњи воћа, али само у оној мери која им обезбеђује преживљавање без жеље

за увођењем нових технологија. Анализирајући површине под воћем, полази се од претпоставке да су поседе уситњени, мада постоје могућности да се обави њихово укрупњавање у циљу повећања производње.

Варирање поменутих просечних површина и приноса на територији општина Горњег Подунавља зависиће и од степена развијености општина. У општинама где је пољопривреда главни извор дохотка заступљена је већа заинтересованост становништва за спровођење мера ради повећања просечног приноса по стаблу (пример општине Бач, док је у општину Бачка Паланка другачија слика.

С обзиром да анализирани општине припадају равничарском подручју РС (АП Војводина) разумљиво је да је заступљеност житница надвладала заступљеност воћних плантажа.

Литература

1. Гогић, П. (2010): „Инвестиције као фактор развоја виноградарске производње у Републици Србији“, Економика пољопривреде, број 2/2010, Институт за економику пољопривреде, Београд, стр. 293-313.
2. Grujić, B., Sarić, R., Vuković, P. (2012): „Potential of fruit production in the Upper Danube region“, Scientific Papers series „Management, economic engineering in agriculture and rural development“, vol. 12, issue 4/2012, University of Agronomic Sciences and Veterinary Medicine of Bucharest, Romania, pp. 23-30.
3. Михаиловић, Б., Симоновић, З., Цвијановић, Д. (2008): „Воћарско - виноградарска производња у Србији“, Економика „Друштво економиста“, број 5-6, Ниш, стр. 157-164.
4. Мишић Д., Петар (2004): Јабuka, Нолит, Београд
(<http://www.tehnologijahrane.com/literatura/literatura-iz-poljoprivrede/jabuka>)
5. Мишић Д., Петар (2006): Шљива, Партенон, Београд
(<http://www.tehnologijahrane.com/literatura/literatura-iz-poljoprivrede/sljiva>)
6. Привредна комора Србије (привреда Србије - пољопривреда): <http://www.pks.rs/PrivredaSrbije.aspx?id=13>, датум приступа 26.02.2013. године
7. Републички завод за статистику (2008 - 2012): „Општине у Србији“, Београд, Србија
8. SWOT Анализа подручја и развојни приоритети. Студија. Подпројекат А: Одржива пољопривреда и рурални развој у Горњем Подунављу. Пројекат 46006: Одржива пољопривреда и рурални развој у функцији остваривања стратешких циљева Републике Србије у оквиру Дунавског региона. Институт за економику пољопривреде, Београд, септембар 2012. год., непубликован материјал.